Весці

Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта

№ 2 (28) 2001

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

Змест

Педагогіка

Неўдах С. І. Сістэмны падыход да даследавання праблемы развіцця вышэйшай педагагічнай адукацыі 3

Цімашкова Л. М. Каштоўнасна-асобасныя ўзаемаадносіны выкладчыкаў і студэнтаў як умова фарміравання вобраза гуманістычных зносін у будучага настаўніка 9

Саўчанка Я. А. Фарміраванне духоўна-маральных каштоўнасцяў асобы 17

Літвінюк Н. І. Дыдактычныя ўмовы эфектыўнасці выкарыстання метадаў навучання ў профільных класах 20

Філасофія

Гарбунова Л. А. Эстэтычныя ўяўленні як элемент нацыянальнай самасвядомасці (на прыкладзе гісторыі эстэтычнай думкі Беларусі) 26

Рабаконь М. В. Сацыяльная прастора і час 32

Гайдадымаў Я. Б. Філасофскія абгрунтаванні сацыяльна-палітычнага вучэння амерыканскага пратэстантызму XVIII ст. 39

Кузняцоў В. У. Кансерватыўныя і радыкальныя напрамкі сучаснага хрысціянства аб сацыяльных супярэчнасцях 46

Мовазнаўства

Калечыц А. І. Лексіка-семантычны спосаб утварэння тэрміналогіі 52

Семянькова Г. К. Аб'ём і змест аднаго з мікраядзер семантычнага поля «Прозвішчы жыхароў Віцебшчыны» 56

Кудреватых И. П. Типологические признаки блоков информации в прозаических произведениях М. Ю. Лермонтова 63

Бунцевич Л. М. Словообразовательные типы имен существительных с без-...-(н)икъ 71

Сасковец Е. С. Основные пути и способы пополнения лексического состава современного молодежного жаргона 76

Літаратуразнаўства

Снапкоўская С. В. «Як нам вучыцца»: да 125-годдзя з дня нараджэння Цёткі (1876—1916 гг.) 81

Хоміч Т. П. Пазалітаратурныя традыцыі ў паэзіі А. Пысіна .. 87

Максімовіч В. А. Да пытання спецыфікі светапогляднага і структураўтваральнага модуса беларускага мадэрнізму 93

Музыказнаўства

Яшчанка В. М. Тыпавыя асаблівасці веснавых карагодаў Магілёўшчыны 100

Галоўны рэдактар:
Л. Н. Ціханаў

Рэдакцыйная калегія:
Н. Г. Алоўнікава
Г. А. Баўтута
В. А. Бондар (*нам. галоўнага рэдактара*)
Ю. А. Быкадораў (*нам. галоўнага рэдактара*)
А. М. Вітчанка
К. У. Гаўрылавец
А. А. Гіруцкі
Т. А. Грыгор'ева
Я. Л. Каламінскі
Л. А. Кандыбовіч
Н. І. Копысава (*адказны сакратар*)
Г. А. Космач
І. А. Новік
А. У. Рагуля
М. Т. Стэльмашук
В. М. Фамін
А. Т. Федарук
І. І. Цыркун
Л. Б. Шнеперман
У. А. Якавенка
М. С. Яўневіч

ГІСТОРЫЯ

ДА 60-Й ГАДАВІНЫ ПАЧАТКУ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Беларусь неаднойчы станавілася арэнай узброенага супрацьстаяння. Сотні малых і вялікіх войнаў апалілі шматпакутную зямлю нашай Бацькаўшчыны, прынеслі безліч людскіх страт, разбурэнне і гора. Найбольш цяжкія выпрабаванні выпалі на долю беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Напярэдадні 60-годдзя трагічнай падзеі, па ініцыятыве доктара гістарычных навук А. А. Кавалені, часопіс змяшчае падборку навуковых артыкулаў, у якіх аўтары імкнуцца асвятліць раней невядомыя старонкі айчыннай гісторыі напярэдадні і ў пачатку вайны.

УДК 947.6

А. А. Каваленя

МАЛАДЗЁЖНАЯ ПАЛІТЫКА КІРУЮЧЫХ КОЛАЎ БССР У ЗАХОДНІХ АБЛАСЦЯХ БЕЛАРУСІ (верасень 1939 — чэрвень 1941 г.)

Падзеі восені 1939 г. выклікалі радыкальныя палітычныя і сацыяльна-эканамічныя перамены ў жыцці народа заходніх абласцей Беларусі. Большасць насельніцтва, асабліва беларусы, з вялікім патрыятычным уздымам як акт гістарычнай, сацыяльнай і нацыянальнай справядлівасці сустрэла вызваленне ад польскіх акупантаў, актыўна ўдзельнічала ў сацыяльна-эканамічных і палітычных пераўтварэннях, рашуча падтрымлівала Часовыя органы ўлады ў наладжванні жыцця. У дасланым на імя генеральнага сакратара ЦК УКП(б) І. В. Сталіна лісце ад 25 верасня 1939 г. сакратар ЦК КП(б)Б П. К. Панамарэнка паведамляў, што ён наведаў многія населеныя пункты заходніх абласцей і пазнаёміўся на месцы з абстаноўкай. «Беларускае сялянства настроена цудоўна, — адзначалася ў дакументе, — падтрымлівае ва ўсім, чым можа, Чырвоную Армію» [1, с. 172].

Ва ўзгаданым лісце падкрэслівалася, што паўсюдна назіраецца велізарны націск з боку моладзі на Часовыя ўпраўленні з патрабаваннем стварэння камсамольскіх арганізацый. Адзначаю-

чы масавы ўздым юнакоў і дзяўчат, П. К. Панамарэнка вы
занепакоенасць тым, што арганізаваная хваля моладзі сва
тыўнасцю можа адмоўна паўплываць на дзейнасць сялянск
мітэтаў [1, с. 173]. У сувязі з гэтым беларускі партыйны
прасіў у генсека згоды на неадкладную арганізацыю ў за
абласцях рэспублікі камсамольскіх арганізацый. «У цяпе
час, — паведамляў П. К. Панамарэнка, — рыхтуем 400—5
лавек камсамольцаў для работы ў Заходняй Беларусі, пасля
лу прыступім да арганізацыі камсамольскіх ячэек ва ўстано
арганізацыях і на прамысловых прадпрыемствах» [1, с. 173].

Ужо 1 кастрычніка 1939 г. Палітбюро ЦК УКП(б) у с
яльнай пастанове «Пытанні Заходняй Украіны і Захо
Беларусі» акрэсліла шырокае кола задач, якія належыла ра
у заходніх абласцях Савецкага Саюза. У прыватнасці,
прынята рашэнне аб мэтазгоднасці дэмабілізацыі з р
Чырвонай Арміі беларускага фронту 400 камсамольцаў
таксама набору камсамольскіх актывістаў ва ўсходніх р
рэспублікі для арганізацыі камсамольскіх ячэек на за
Беларусі [1, с. 175—178].

Аналіз апублікаваных і архіўных крыніц паказвае, што бе
рускае партыйна-дзяржаўнае кіраўніцтва імкнулася аператыў
рашаць пастаўленыя задачы. Так, ужо 2 кастрычніка ЦК КП
распрацаваў канкрэтную праграму першачарговых мерапры
ваў, якія неабходна было выконваць на тэрыторыі заходніх а
сцей. ЦК КП(б)Б патрабаваў ад першых сакратароў партыі і
самола ў 5-дзённы тэрмін падабраць для работы на захадзе Бе
русі 700 камуністаў і 800 камсамольцаў [1, с. 179]. Мінскі а
ЛКСМБ павінен быў накіраваць 250 камсамольскіх актывіс
Віцебскі — 200, Гомельскі — 200, Магілёўскі — 150 чалавек.

Пад кіраўніцтвам партыйных органаў абласныя кам
ЛКСМБ у кароткі тэрмін падабралі і накіравалі ў заход
беларускі рэгіён 6200 арганізатараў камсамольскай раб
[2, с. 258]. У школах, сярэдніх і вышэйшых навучальных уст
вах, саўгасах і калгасах, прамысловых прадпрыемствах па
стварацца камсамольскія ячэйкі і арганізацыі. У справаздачы
ЛКСМБ XIV з'езду камсамола Беларусі, які праходзіў 5—7
расня 1940 г. у Мінску, адзначался, што ў заходніх абласцях с
рана 2041 пярвічная камсамольская арганізацыя. З іх 245 д
нічала ў калгасах, 165 — на прамысловых прадпрыемств
779 — ва ўстановах, 128 — у школах, 14 — у ВНУ і тэхнікум
якія аб'ядноўвалі ў сваіх радах 23611 юнакоў і дзяўчат [3, л. 5

Абапіраючыся на вопыт дзейнасці камсамольскіх арган
цый СССР і БССР, яны з'яўляліся важнейшым грамадска-дз
жаўным інстытутам патрыятычнага выхавання моладзі, падры
тоўкі юнакоў да службы ва ўзброеных сілах, выступалі ар

ізатарамі сацыяльных пераўтварэнняў у дзяржаве, правадні-
мі камуністычнай ідэалогіі ў асяроддзе маладога пакалення.
артыйныя і дзяржаўныя органы праяўлялі паўсядзённы клопат
пашырэнні і ўмацаванні камсамольскіх арганізацый. Іх рады
вялічваліся, ахопліваючы сваім уплывам усё большую коль-
асць маладых людзей. Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны ў
дах ЛКСМБ налічвалася 35 248 юнакоў і дзяўчат. У Барана-
цкай вобласці камсамольцамі сталі 7 516 чалавек, у Бела-
тоцкай — 10 044, Брэсцкай — 6 817, Віленскай — 6 248, Пін-
кай — 4 623 чалавекі, якія знаходзіліся на ўліку ў 3 070 пярвіч-
ых камсамольскіх арганізацыях [4, с. 24, 62, 86, 106].

Дзейнасць моладзі накіроўвалася Брэсцкім, Беластоцкім, Ба-
навіцкім, Вілейскім і Пінскім абласнымі камітэтамі ЛКСМБ.
узначальвалі аўтарытэтныя ініцыятыўныя арганізатары:
Т. Мазураў, Т. М. Стрыжак, М. К. Гарбачоў, В. А. Галярка,
А. Сысоева. Яны ў складзе першых груп камсамольскіх
ывістаў прыбылі ў заходнебеларускі рэгіён і вялі мэтанакіра-
ую работу сярод моладзі [2, с. 256—257].

Праведзены аналіз архіўных і апублікаваных крыніц свед-
ць, што ў працэсе пашырэння камсамольскіх арганізацый
пускаліся памылкі і пралікі, якія не садзейнічалі кансалідацыі
адзі заходніх абласцей. Адсутнасць належнага вопыту, пера-
нка магчымасцяў, юнацкі максімалізм пры рэалізацыі пар-
ых установак, жаданне ў кароткі тэрмін вырашыць сацы-
ныя і палітычныя пытанні прыводзілі нават да адмоўнага
ення часткі юнакоў і дзяўчат да новай маладзёжнай арга-
ыі .

Немалаважным фактарам было тое, што пры падборы кірую-
складу мясцовых органаў ЛКСМБ, апора рабілася ў асноў-
на прыбыўшых з усходу членаў ЛКСМБ. Адчуваўся недавер
араванне вопыту мясцовых лідэраў моладзі, прайшоўшых
у барацьбы з польскім рэжымам у складзе КСМЗБ. Нават
амольцы-добраахвотнікі інтэрнацыянальнай брыгады імя
Домброўскага, якія змагаліся ў свой час у Іспаніі, не зна-
лі месца ў кіруючых структурах маладзёжнага саюза. Сла-
апора на мясцовыя кадры, недахоп ведаў аб традыцыях і
ях, а іншы раз іх ігнараванне, не дабаўлялі аўтарытэту
амольскім арганізацыям, асабліва ў асяроддзі моладзі поль-
нацыянальнасці. Так, у дакладной запісцы наркома асветы
Уралавай на імя сакратара ЦК КП(б)Б П. К. Панамарэнкі ў
віку 1941 г. паведамлялася аб тым, што ў польскіх школах
камсамольцаў. Моладзь старэйшых класаў не ўступала ў
мол. У 2-й і іншых гродзенскіх школах, дзе навучалася
1 000 чалавек, налічвалася толькі 60 піянераў. У
оўскім, Лапскім і Аўгустоўскім раёнах дзеці пачалі

выходзіць з піянерскіх атрадаў. Усе настаўнікі і вучні поль
нацыянальнасці сталі сістэматычна наведваць касцёл, чаго р
не здаралася [1, с. 223].

Фарсіраванне падзей па пашырэнні камсамольскіх ар
зацый не дазваляла належным чынам падабраць, тым больш
рыхтаваць кадры маладзёжных арганізатараў. У складзе
быўшых з усходу камсамольцаў мелася шмат аўтарытэтных
пытных камсамольскіх актывістаў, аднак і нямала кар'ерыс
тых, хто жадаў дасягнуць асабістай мэты, не клапаціўся
нацыянальных і дзяржаўных інтарэсах. Былі і тыя, хто не
неабходных навыкаў і адукацыі, слаба ведаў мясцовыя тра
і звычаі. Іх дзейнасць будавалася на падставе асабістага ўя
ня і разумення развіцця грамадска-палітычнага жыцця ў рэ

Справа набыла асаблівую вастрыню восенню 1940 г.
справаздачных дакладах абласных і раённых камітэтаў ЛК
заходніх абласцей неаднойчы ўзнімаліся пытанні паводзін к
мольскіх лідэраў [5]. З усёй праматой і крытычнасцю праб
была агучана ў выступленнях на XIV з'ездзе камсамола Бела
Адзначалася, што некаторыя камсамольскія важакі не з'яў
ся прыкладам паводзін, злоўжывалі спіртнымі напоямі, уме
ліся ў набажэнствы, глуміліся над святарамі і прыхаджан
пагардліва ставіліся да мясцовай моладзі [3, л. 141, 230].

Важным напрамкам дзейнасці палітычнага кіраўніцтва Б
ларусі ў адносінах падрастаючага пакалення заходніх абла
з'яўлялася пытанне арганізацыі нацыянальнай асветы як в
нейшага сродку ідэалагічнага ўплыву на моладзь. Аналіз пр
тых рашэнняў СНК БССР і ЦК КП(б)Б у канцы 1939 — пач
1941 г. сведчыць аб заклапочанасці дзяржаўных і партыйн
структур станам народнай асветы. Так, у кастрычніку 193
НКА БССР ажыццявіў аналіз развіцця школьнай справы
заходнебеларускім рэгіёне. У выніку праведзенай работы выс
лілася, што на тэрыторыі заходніх абласцей дзейнічала 6
школ. Паказальным быў факт, што з 6 199 пачатковых ш
5932 былі польскамоўнымі, 26 — яўрэйскімі 3 — рускімі, а
нямецкая і ніводнай беларускай [1, с. 186—190].

Такія абставіны не адпавядалі дзяржаўным, ні, тым боль
нацыянальным інтарэсам. Недакладна была распрацавана
грама мерапрыемстваў па выпраўленні дадзенага становішча
с. 89—190]. Пры ўсёй яе неадназначнасці, дзяржава ўзяла
сябе фінансаванне ўсіх школьных устаноў. Гарантавалася агу
ная даступнасць пачатковага навучання, роўнасць моў і нац
нальных культур. Праграма прадугледжвала перавод рабо
школ на савецкую адукацыйную сістэму. У прынят
2 снежня 1939 г. пастанове ЦК КП(б)Б «Аб мерапрыемствах
арганізацыі народнай адукацыі ў заходніх абласцях БССР» бы

ўзмоцнены і канкрэтызаваны задачы па развіццю школьнай справы. ЦК КП(б)Б патрабаваў увесці сумеснае абучэнне хлопчыкаў і дзяўчынак, «паўшэхныя» школы I ступені рэарганізоўваліся ў пачатковыя, а школы II і III ступені — у няпоўныя сярэднія, гімназіі і ліцэі — у сярэднія школы. У дакументе падкрэслівалася, што асноўная частка школ павінна быць беларускамоўнай. Пераход на беларускую мову рэкамендавалася не зацягваць, аднак ажыццяўляць паступова, па меры з'яўлення падручнікаў і кваліфікаваных настаўнікаў-беларусаў.

Цэнтральны Камітэт партыі быў заклапочаны шматлікімі памылкамі, якія дапускаліся ў працэсе рэарганізацыі школьнай справы. У прыватнасці адзначалася, што выкладанне беларускай мовы часта даручаецца польскім настаўнікам, якія намерана выкрэдытуюць беларускую мову і культуру. Звярталася ўвага на тое, што пры спыненні выкладання рэлігіі і выканання рэлігійных абрадаў у школах могуць узнікаць пэўныя складанасці. У сувязі з гэтым патрабавалася праводзіць тлумачальную работу, выключаючы яе карэктна, без адміністрацыйнага націску, каб не зняважыць пачуцці веруючых [1, с. 200—202].

Рэалізоўваючы праграмныя ўстаноўкі цэнтральных органаў, мясцовае кіраўніцтва заходнебеларускага краю правяло велізарную работу. Да канца 1939 г. школы функцыянавалі ў межах польскай адукацыйнай сістэмы, аднак з праграм навучання былі выключаны гісторыя і геаграфія Польшчы, а таксама рэлігія і польская мова [1, с. 127]. Дадзенае рашэнне выклікала актыўнае супраціўленне з боку польскага касцёла. Каталіцкае духавенства разумела, што гэты крок савецкай улады падрывае ўплыў касцёла на дзяцей і моладзь, пазбаўляе яго апоры ў будучым і імкнулася легальнымі і нелегальнымі сродкамі захаваць польскую сістэму адукацыі. Пратэсты выказваліся не толькі ў прававедзях ксяндзоў, але і праз маладзёжныя арганізацыі рэлігійнага характару. Найбольшым уплывам карысталіся «Акцыя каталіцкая», «Таварыства праваслаўных палякаў», «Таварыства каталіцкай моладзі» і інш. Іх удзельнікі вялі агітацыйна-прапагандысцкую работу, расклейвалі лістоўкі, ажыццяўлялі контрыстычныя акты супраць дзеячаў савецкай улады [1, с. 126].

Палітыка савецкай улады выклікала незадаволенасць з боку настаўнікаў-палякаў і навучэнцаў. У справаздачах савецкіх органаў службаў, якія паступалі з заходняга рэгіёну, было нямала звестак аб супраціўленні часткі польскага насельніцтва афармаванню школьнай сістэмы. Так, гімназісты Вілейскай гімназіі Ліснеўскі і Смалеўскі 10 лістапада 1939 г. абыходзілі настаўнікаў і настаўніцаў сваіх сакурснікаў і заклікалі не хадзіць у школу, а ісці ў касцёл. Ля помніка Ю. Пілсудскаму і на магіле невядомага салдата ў Вілейцы 11 лістапада тайна былі ўскладзены вянкі,

упрыгожаныя белай і чырвонай паперай. У Беластоку, ... вайсковых могілках, у гэты ж дзень на мітынг сабралася ... 100 вучняў [6]. Падобныя выступленні мелі месца ў Гродне, ... ранавічах і іншых месцах. Напрыклад, Нясвіжская гімназія, ... займалася каля 700 чалавек, у большасці палякаў, паведам... начальнік УНКУС па Баранавіцкай вобласці палкоўнік Міс... уяўляла ачаг антысавецкай дзейнасці і выхавання гімназ... выключна ў патрыятычным духу да былой польскай дзяржа... загадчыца інтэрната гімназіі М. Пятроўская арганізав... нелегальную перапраўку гімназістаў у Румынію і Францыю [7].

Рэформа асветы патрабавала вялікіх намаганняў дзяржаўн... і грамадскіх органаў. Не стаяў у баку ад гэтай важнай спр... беларускі маладзёжны саюз. Па ініцыятыве ЦК ЛКСМБ ажы... цяўляўся набор маладых настаўнікаў для работы ў школ... заходніх абласцей. Была праведзена буйнамаштабная акцыя ... збору падарункаў і літаратуры для дзяцей. Як сведчаць ... ніцы, гуманітарная акцыя знайшла шырокую падтрымку сяр... жыхароў Беларусі. Пры камітэтах ЛКСМБ, установах у школ... на прадпрыемствах адкрываліся грамадскія пункты па зб... ахвяраванняў. За кароткі час дзеці заходніх абласцей атры... звыш 300 тысяч падарункаў, 55 тысяч школьных падручнік... 50 тысяч мастацкай і 55 тысяч палітычнай літаратуры [3, л. 5...

У працэсе рэалізацыі маладзёжнай палітыкі, як адзначал... дапускаліся памылкі і пралікі. Аналіз дакументальных кры... яскрава сведчыць, што дзяржаўныя і партыйныя органы ўва... ліва сачылі за развіццём падзей, імкнуліся своечасова выпр... ляць становішча. Дастаткова нагадаць, што толькі ў кастрычн... 1940 г. ЦК КП(б)Б прыняў 4 пастановы, накіраваныя на ўдас... нальванне работы партыйных, савецкіх і камсамольскіх орган... у заходнім рэгіёне. Так, 21 кастрычніка прымаецца закры... пісьмо «Аб недахопах у рабоце партыйных і савецкіх арган... цый у заходніх абласцях Беларусі», 30 кастрычніка — пастан... «Аб фактах скажэння ленінска-сталінскай палітыкі ў школьн... будаўніцтве ў Беластоцкай вобласці». У названых дакументах ар... гументавана, з прывядзеннем канкрэтных фактаў, паказвала... неабгрунтаваная дзейнасць мясцовых органаў у адносінах настаў... ніцкіх кадраў. Напрыклад, у Пінскай вобласці звыш 50% на... таўнікаў не мела сярэдняй адукацыі, у Беластоцкай — агуль... здымалі настаўнікаў, якія добра працавалі, называліся факты ... прымусовага ператварэння польскіх школ у руска- і беларуск... моўныя [1, с. 106].

Для выпраўлення становішча, якое склалася ў Беластоцкай ... вобласці, і прыняцця неабходных захадаў, у вобласць камандзі... раваўся сакратар ЦК КП(б)Б У. Н. Малін. За дапушчаныя пра... лікі быў адкліканы і зняты з пасады загадчыка абласнога аддзе...

...родная адукацы... ...Б зноў звярнул... ...сці. У прынцыпе... ...у дзейнасці па... ...ыпрацаваны к... ...работы з мясцо... ...ледзячы на ... ...кіраваная пра... ...ы. Ужо ў 194... ...ых, партыйных ... ...русі былі адкры... ...з іх 4673 п... ...ніх, у якіх нав... ...ўніцкіх інстыт... ...ўка настаўніц... ...ішчах. Акра... ...яльных навуч... ...кум, 6 медыц... ...і мастацкае вуч... ...Шмат было зро... ...ых меншасця... ...й польскай літ... ...ьскі дзяржаўн... ...р. З кастрычні... ...дзённая грама... ...зальнóсці». Га... ...ва жыце», у Л... ...цыях ствараліс... ...ах і вёсках ... ...дзейнасці.

Вялікая ўва... ...цей, стварэнню ... ...ановах органаў ... ...40/41 навучаль... ...рскіх атрадаў, ...олах і 14 выш... ...ораны і вялі а... ...анізацыі [3, л.

Стварэнне шы... ...цый дазваляла ... ...араняць камун... ...ддзі. Неабходн... ...рыняты на XV... ...ыяльны раздзе... ...што камсамол...

народнай адукацыі С. Найдзін. 11 лютага 1941 г. Бюро ЦК КП(б)Б зноў звярнулася да разгляду стану спраў у Беластоцкай вобласці. У прынцыповай размове было высветлена шэраг недахопаў у дзейнасці партыйнай арганізацыі, вызначаны іх прычыны, выпрацаваны канкрэтныя мерапрыемствы па ўдасканаленні работы з мясцовымі кадрамі [1, с. 107—108].

Нягледзячы на ўсе складанасці і недахопы, праводзілася штанакіраваная праца па стварэнні нацыянальнай адукацыйнай сістэмы. Ужо ў 1940/41 навучальным годзе намаганнямі дзяржаўных, партыйных і грамадскіх органаў у заходніх абласцях Беларусі былі адкрыты і дзейнічалі 5 958 агульнаадукацыйных школ, з іх 4 673 пачатковыя, 1 166 няпоўных сярэдніх і 120 сярэдніх, у якіх навучалася 774,5 тысяч дзяцей. Былі адкрыты 5 настаўніцкіх інстытутаў, дзе навучалася 1 311 студэнтаў, падрыхтоўка настаўніцкіх кадраў ажыццяўлялася ў 8 педагагічных вучылішчах. Акрамя таго, дзейнічала яшчэ 17 сярэдніх нацыяльных навучальных устаноў, у тым ліку фізкультурны тэхнікум, 6 медыцынскіх вучылішчаў, 7 тэхнікумаў, 2 музычныя і мастацкае вучылішча [1, с. 113—114, 148].

Шмат было зроблена па развіцці асветы і культуры нацыянальных меншасцяў. У красавіку 1940 г. у Гродне адкрыўся музей польскай літаратуры імя Элаізы Ажэшка, у Беластоку — польскі дзяржаўны тэатр, Беластоцкі яўрэйскі драматычны тэатр. З кастрычніка 1940 г. на польскай мове пачала выдавацца штодзённая грамадска-палітычная і эканамічная газета «Штандар вальнóсці». Газеты на польскай мове выходзілі ў Граеве — «Нова жыце», у Ламжы — «Нова Ломжа», на абласных радыёстанцыях ствараліся польскамоўныя рэдакцыі. У гарадах, мястэчках і вёсках узніклі шматлікія гурткі нацыянальнай самадзейнасці.

Вялікая ўвага ўдзялялася медыцынскаму абслугоўванню дзяцей, стварэнню ў школах, сярэдніх і вышэйшых навучальных установах органаў грамадскага самакіравання. Ужо ў пачатку 1940/41 навучальнага года ў школах было арганізавана 650 піянерскіх атрадаў, якія аб'ядноўвалі 22 833 школьнікаў, у 128 школах і 14 вышэйшых і сярэдніх навучальных установах былі створаны і вялі актыўную грамадскую дзейнасць камсамольскія арганізацыі [3, л. 57—58].

Стварэнне шырокай сеткі піянерскіх і камсамольскіх арганізацый дазваляла палітычнаму кіраўніцтву Беларусі эфектыўна прышчапяць камуністычныя ідэі ў дзіцячым і маладзёжным асяроддзі. Неабходна заўважыць, што ў статуце УКП(б), які быў прыняты на XVIII з'ездзе партыі, упершыню ўводзіўся спецыяльны раздзел «Партыя і камсамол». У ім падкрэслівалася, што камсамол з'яўляецца актыўным памочнікам партыі ў

дзяржаўным і гаспадарчым будаўніцтве [2, с. 234—235]. Т
самым камсамольскія і піянерскія арганізацыі і іх члены а
заны былі авалодваць камуністычнай тэорыяй, распаўсюдж
яе сярод несаюзнай моладзі. Пры абласных камітэтах ЛК
дзейнічалі няштатныя лектарскія групы, на прамысловых пр
прыемствах, у сярэдніх і вышэйшых навучальных установ
ла створана сістэма палітвучобы. Працавалі палітшколы і гу
у якіх моладзь вывучала гісторыю УКП(б), знаёмілася з м
сісцка-ленінскай тэорыяй. Ідэалагічная апрацоўка моладзі а
цяўлялася сістэматычна і мэтанакіравана праз кіно, радыё,
атр, мастацкую самадзейнасць, перыядычны друк. У заходн
ласцях сталі легальна распаўсюджвацца і карысталіся шы
попытам маладзёжныя і дзіцячыя выданні: «Чырвоная зм
«Сталінская моладзь», «Комсомольская правда», «Піянер Б
русі», «Пионерская правда», «Малады камуніст» і інш. Агу
большасць дзяцей, падлеткаў і моладзі ў той ці іншай ст
знаходзілася пад уплывам камуністычнай ідэалогіі. Яна з'я
лася шырокараспаўсюджанай і найбольш уплывовай сярод м
дога пакалення.

Ажыццяўляемыя палітычныя, сацыяльна-эканамічныя і м
цыянальна-культурныя пераўтварэнні, як сведчаць апублік
ныя і архіўныя крыніцы, выклікалі патрыятычны, маральн
псіхалагічны ўздым большасці насельніцтва і ўспрымаліся
акт гістарычнай справядлівасці. Беларусы, зняважаныя асім
тарскай палітыкай польскіх улад, стомленыя эканамічным б
уладдзем і бяспраўем, стыхійна і пад уплывам створаных м
вых камітэтаў уключаліся ў грамадскае жыццё. Асаблівую
тыўнасць праяўляла моладзь, якая практычнымі справ
падтрымлівала намаганні партыйных і савецкіх органаў
ўсталяванні сацыялістычнага ладу.

Аднак польскія нацыянал-патрыёты, у першую чаргу ра
кальна выхаваная інтэлігенцыя, былыя вайскоўцы польскай а
міі, асабліва афіцэрскі корпус, а таксама асаднікі, леснікі, к
ліцкае духавенства, прадстаўнікі буржуазных колаў убачы
пераменах не толькі наступленне на іх асабістыя эканамічн
інтарэсы, але і замах на вялікую Польшчу, знявагу і ўшчамлен
самалюбства, нацыянальна-дзяржаўнага гонару. Псіхалагічн
эмацыянальныя, культурна-нацыянальныя пачуцці ўзмацня
стратай эканамічнага і палітычнага ўплыву палякаў у грам
стве, абуджалі хвалю незадаволенасці і супраціўлення савецк
рэжыму.

Іншага нельга было чакаць. Палякі спрадвеку вялі ўпарт
барацьбу, імкнуліся пашырыць і ўмацаваць польскую дзяржа
адстойвалі ўплыў Рэчы Паспалітай у еўрапейскай геапалітыц
Прычым вырашэнне нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў не з

ды грунтавалася на справядлівых гістарычна-абумоўленых па-
баваннях. Часта ігнараваліся, нават растоптваліся суверэнітэт
правы народаў-суседзяў. Яскравым прыкладам з'яўляюцца
овы Рыжскага мірнага дагавору [8], якія былі навязаны
арускаму і ўкраінскаму народам. Прызнаючы незалежнасць
арусі, дагавор пасягаў на дзяржаўна-этнічнае адзінства Бела-
сі. Ад рэспублікі штучна адрывалася на ўсход ад «лініі Кер-
на», якая была вызначана ў снежні 1919 г. Вярхоўным саветам
нты, каля 82 тыс. км^2 этнічна беларускай тэрыторыі, дзе
жывала звыш 3,3 млн. беларусаў [9].

Вяртанне заходнім абласцям былога нацыянальна-тэрытары-
нага адзінства, уз'яднанне беларускага народа ў адной дзяр-
ве, асабліва змяненне статусу польскіх жыхароў, якія ў скла-
БССР сталі нацыянальнай меншасцю, аб'ектыўна спрыялі
віццю незадаволенасці і пачуццяў супраціўлення ў часткі
ьскага насельніцтва. Узмацненню хвалі польскага руху супра-
лення садзейнічалі памылкі, што былі дапушчаны з боку
нтральнай і мясцовай улады ў адносінах рэлігійна-духоўнага
ыцця, а таксама закрыццё польскіх школ, абмежаванне дэма-
ратычных правоў, перасяленне палякаў у аддаленыя раёны
СР і інш.

Немалаважным фактарам развіцця супраціўлення з'яўлялася
ганізаваная дзейнасць польскага эміграцыйнага ўрада. Мно-
яго члены павінны былі несці асабістую адказнасць перад
ьскім народам за шматлікія пралікі і памылкі, дапушчаныя
ручымі коламі Польшчы ў перадваенны час і за няўдачы ў
ьбе супраць Германіі, імкнуліся перакласці сваю віну на знеш-
ворага. У прапагандысцкіх мэтах шырока стала выкарыс-
вацца ідэя «загавору СССР», «здрадніцкіх удараў Чырвонай
ыі ў спіну Польшчы» [10][1].

Ідэалагічным абгрунтаваннем польскага руху супраціўлення
ла «тэорыя двух ворагаў», а палітычнай мэтай — аднаўленне
ьшчы ў межах да верасня 1939 г. Як сведчаць апублікаваныя
ыцы, названая ідэйна-палітычная плынь знаходзіла неабход-
падтрымку ў асяроддзі польскай дыяспары, якая жыла на
дзе Беларусі. Ужо ў канцы верасня 1939 г. пад кіраўніцтвам

[1] У шмат працах даказваецца беспадстаўнасць, палітыка-прапагандысцкая
ванасць у дзейнасці польскага эміграцыйнага ўрада ў верасні—снежні
г. Аднак у польскай гістарыяграфіі да сёння настойліва падтрымліваецца
здрадніцкага ўдару саветаў у спіну Польшчы». На нашу думку, у такім
дзе больш нацыянальна-дзяржаўнага куражу, чым аб'ектыўнага,
ага асэнсавання гістарычнай рачаіснасці. У працах германскіх і
ных даследчыкаў пераканаўча паказана, што становішча на польска-
скім фронце, якое склалася да сярэдзіны верасня 1939 г., бяздзейнасць
каў Польшчы не астаўлялі польскай арміі шансаў на поспех.

генерала Міхаіла Каршэвіч-Такаржэўскага засноўваецца
гальная арганізацыя «Служба звыценству Польскі» (СЗП).
ў лістападзе 1939 г. пераймяноўваецца ў «Саюз узброен
рацьбы» (СУБ). Акрамя таго, на тэрыторыі Заходняй Бела
1939—1941 гг. пачала дзейнічаць шырокая сетка канспер
ных арганізацый: «Польская арганізацыя вайскова», «Са
рацьбы за незалежнасць Польшчы», «Легія Падляска», «Б
ён смерці», «Нова Польска», «Шарэ шарэгі», «Саюз по
патрыётаў», «Камісарыят жонду ўсходніх зямель Рэчы
літай» і інш. [11].

Разгорнутая агітацыйна-прапагандысцкая работа даз
ўцягнуць у шэрагі нелегалаў некаторую частку моладзі. А
актыўных удзельнікаў польскага падполля ў Гродне — З
Унгар адзначыў, што пасля знікнення ачагоў змагання з
шавікамі, многія прадстаўнікі моладзі, выхаванай на тради
паўстанняў у паўночна-ўсходніх землях, уцяклі ў
стыхійна стваралі атрады супраціўлення [12]. Шэсць каме
таў СУБ мелі 22—29-гадовы ўзрост [13]. У радзе гара
пасёлкаў, асабліва там, дзе раней дзейнічалі польскія гімн
ліцэі, існавалі нелегальныя маладзёжныя арганізацыі. Та
Лідзе дзейнічала канспіратыўная арганізацыя б
гімназістаў, якая аб'ядноўвала 36 чалавек, з іх 24 юнакі
дзяўчат [14, л. 137]. Маладзёжныя арганізацыі і групы існав
мястэчку Гарадзея Нясвіжскага раёна, у Слоніме, Баранав
Ломжы, Ваўкавыску, Вілейцы, Паставах, Беластоку, ін
гарадах і мястэчках [14, л. 137—152].

У адным са шматлікіх паведамленняў народнага камісара
траных спраў БССР Л. Цанавы адзначалася, што з кастрыч
1939 г. у Гайнаўскім і Пружанскім раёнах дзейнічала разгалі
ная сетка нелегальных маладзёжных арганізацый. Напрыклад
Пружанах пад кіраўніцтвам Л. С. Ількоўскага была створана ар
нізацыя, у якую ўваходзіла 11 былых гімназістаў [15, л. 124—
Аб актыўным удзеле польскай моладзі ў супраціўленні сведч
факт, што органы НКУС БССР вымушаны былі распач
спецыяльную агентурна-следчую справу «Юные». Як выні
архіўных крыніц, некаторыя арганізацыі займаліся збор
сакрэтнай інфармацыі: высвятлялі колькасць войск Чырво
Арміі, якасць узбраення, месца знаходжання ваенных аэрадром
прапускныя здольнасці чыгункі і г. д. [15, л. 217—221].

Сёння нельга назваць дакладную колькасць маладых
легалаў, якія дзейнічалі на тэрыторыі заходніх абласцей Бе
русі ў 1939—1941 гг. Можна сцвярджаць, што юнакі і дзяўча
да 30-гадовага ўзросту складалі каля 50% членаў польскага п
полля, прычым каля 99% іх колькасці з'яўлялася палякам
Так, органы НКУС БССР выявілі і арыштавалі ў катрычні

939 — ліпені 1940 г. 3 231 удзельніка падполля. З іх 1158 алавек былі да 25-гадовага ўзросту, а 154 юнакам і дзяўчатам шчэ не споўнілася 18 гадоў [14, л. 152].

Кіруючыя колы БССР імкнуліся папярэдзіць і нейтралізаць антыбеларускія выступленні. Грамадскія арганізацыі, перыядычны друк, радыё, установы асветы, вялі вялікую работу па аслабленні польскага ўплыву ў заходнім рэгіёне. На органы дзяржаўнай бяспекі і спецслужбы ўскладалася задача выкрыцця, папярэджання і прыняцця рэпрэсіўных санкцый да ўдзельнікаў антыдзяржаўных нелегальных арганізацый. Як адзначалася, органы НКУС БССР вялі бескампрамісную барацьбу з членамі нелегальных суполак, імкнучыся падавіць польскі ўплыў у заходнім рэгіёне Беларусі.

Хваля рэпрэсій ахапіла не толькі актыўных удзельнікаў польскага руху супраціўлення, але былых асаднікаў, ахоўнікаў, паліцаяў, кіраўнікоў паліцыі, афіцэраў, памешчыкаў і членаў іх сем'ей. Набліжэнне вайны аб'ектыўна патрабавала ўзмацнення работы сярод насельніцтва заходніх абласцей, умацавання абароназдольнасці краіны. Тым не менш кіраўніцтва Беларусі асноўную ўвагу ўдзяляла барацьбе з палітычна ненадзейнымі грамадзянамі. Як сведчаць крыніцы, у заходніх абласцях Беларусі было рэпрэсіравана каля 125 тыс. грамадзян, у тым лiку дзеці, падлеткі, моладзь [16][1].

Прадстаўлены фактычны матэрыял яскрава сведчыць, што ў ваенныя гады кіраўніцтва БССР імкнулася праводзіць узважаную палітыку ў адносінах падрастаючага пакалення. Цэнтральным у дзейнасці партыйных, савецкіх і грамадскіх органаў быў клопат аб падрастаючым пакаленні. Шмат зроблена па арганізацыі школьнай адукацыі, адкрыцці сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных устаноў, развіцці сеткі бібліятэк, дамоў культуры, тэатраў і кінатэатраў. Зыходзячы з камуністычных установак, будавалася работа грамадскіх арганізацый. Асаблівая ўвага надавалася дзейнасці камсамольскай і піянерскай арганізацый, якія павінны былі ахапіць ідэйным уплывам асноўную частку падрастаючага пакалення заходніх абласцей Беларусі, мабілізаваць яго на выкананне сацыялістычных пераўтварэнняў, умацаванне абароназдольнасці краіны, развіццё грамадскай і культурна-асветніцкай работы.

---

[1] У шэрагу прац беларускіх гісторыкаў гаворыцца аб «дэпартацыі» з гэтых рэгіёнаў Беларусі звыш 120 тыс. чалавек. Аўтар не падзяляе існуючы тэрмін «дэпартацыя», які азначае сілавое перасяленне з краіны карэннага насельніцтва. Крыніцы сведчаць, што высялялі на ўсход СССР у большасці выпадкаў не жадаў прымаць беларускага грамадзянства, а таксама палякаў, якія ў той час польскія ўлады пасялілі на беларускіх землях.

У працэсе рэалізацыі маладзёжнай палітыкі не абышлося
памылак, пралікаў і нават злачынстваў. Некаторыя пер
былі выпраўлены ўжо ў перадваенны час, аб чым сведчыць
раг прынятых ЦК КП(б)Б у канцы 1940 — пачатку 1941
станоў, якія патрабавалі больш уважлівых адносін да падр
чага пакалення. З вышыні сённяшняга часу відавочны гр
часам рэпрэсіўныя меры, асабліва да працiўнікаў савецкага
тычнага рэжыму, нават і ў адносінах да непаўналетніх. П
дзеныя фактычныя матэрыялы яскрава сведчаць, што кіраў
ва БССР было вымушана прымаць жорсткія рашэнні ў адн
вынікі палітыкі, ажыццяўляемай польскім эміграцыйным
дам, які інспіраваў антыдзяржаўную, антыбеларускую
насць польскай моладзі. На жаль, гэта рэаліі нашай гісто
якую неабходна ведаць, каб пераадольваць і будаваць новае
кратычнае грамадства Беларусі.

ЛІТАРАТУРА, КРЫНІЦЫ

1. Назаўсёды разам: Да 60-годдзя ўз'яднання Заходняй Бела
з БССР. Мн., 1999. С. 172—174.
2. Очерки истории Ленинского Комсомола Белоруссии.
1975.
3. НА РБ, ф. 63, воп. 1, спр. 150.
4. Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы В
кой Отечественной войны (1941—1944): Короткие сведения
организации, структуре и составе. Мн., 1976.
5. НА РБ, ф. 63, воп. 13, спр. 1—3; воп. 15, спр. 10.
6. НА РБ, ф. 4, воп. 21, спр. 2047, л. 42—44.
7. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (далей ДАБВ), ф. 75
воп. 1, спр. 26, л. 18—20.
8. Документы внешней политики СССР. М., 1959. Т. 3. С. 61
223.
9. Белорусская Советская Социалистическая Республика.
1978. С. 139; Революционный путь Компартии Запад
Белоруссии (1921—1939 гг.). Мн., 1966 . С. 17.
10. *Ермолович В. И., Жумарь С. В.* Огнем и мечом: Хроника по
ского националистического подполья в Белоруссии (193
1953). Мн., 1994. С. 7—10; *Парсаданава В. С.* Польша, Г
мания и СССР между 23 августа и 28 сентября 1939 го
//Вопросы истории. № 7. С. 13—31; *Ладысеў У. Ф.* Падзеі в
расня—кастрычніка 1939 года ў лёсе беларускага наро
//Назаўсёды разам. С. 84—98; *Пальчынскі А.* Праблем
ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР. Верасень 1939
//Праблемы ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР: гісторыя
сучаснасць. Мн., 2000. С. 137—148.